Barnlitteraturanalyser. Maria Andersson och Elina Druker (red). Lund: Studentlitteratur, 2008. 213 s. ISBN 978-91-44-04028-8

Vad ska man likna en antologi vid? Ett pärlband med skilda texter eller en blandad sallad där summan av de olika ingredienserna är mer än de enskilda delarna? Denna fråga uppstår vid läsning av *Barnlitteraturanalyser* redigerad av Maria Andersson och Elina Druker. Här behandlas en rik blandning av texter för barn och om barn, mest dagens barn men även hundra år gamla barn, mest svenska barn men också några utländska barn.

Bilderboksanalyserna behandlar allt från litterära personer som Alfons och Gittan, Elsa Beskows och Astrids Lindgrens idylliska miljöer, Eva Lindströms vardagsmiljö och barndomen hos Barbro Lindgren till en analys av vilda och tama djuriska barn. I den senare för Maria Lassén-Seger ett mycket intressant och tankeväckande resonemang om varför det fortfarande är så populärt med djur som huvudpersoner i bilderböcker. En förklaring kan vara att de djur som gestaltas inte längre är söta och gulliga utan oftare vilda och inte så rumsrena. De kan sägas skildras som en trygghetsresurs i vårt moderna samhälle. En annan förklaring kan ses ur ett psykologiskt perspektiv, att djurberättelser inbjuder till både empati och distansering. Det kan vara lättare att komma med pekpinnar som riktar sig mot djur än till människor. Barn som förvandlas till djur kan också inspirera till fantasi och lekfullhet och Maria Lassén-Seger ser det som ett utpräglat karnevaliskt motiv i och med att barnet gör uppror mot vuxnas förväntningar på hur barnet ska uppföra sig. Hon tar Sara Kadefors och Annika Johanssons *Sigrid, ett svin* som exempel och visar hur den knyter an till både dagens problematisering av hur en flicka ska vara och vår tids positiva syn på barn som gör uppror.

Fördelen med en antologi av det här slaget är att den aktualiserar texter som har några år på nacken. Ett sådant exempel är Ulf Starks och Anna Höglunds *Jaguaren* från 1987, där huvudpersonen Elmer förvandlas till ett farligt rovdjur. Han ger sig ut i storstadsnatten och lyckas besegra den otäcka grannhunden som han tidigare har varit paniskt rädd för. Men han skrämmer också den söta kattflickan som han blir så förtjust i. Boel Westin visar i sin analys av drömtexter på *Jaguarens* intertextuella kopplingar till Elmer Diktonius dikt ”Jaguaren”. Maria Lassén-Seger lyfter fram att det för Elmer inte bara innebär en utveckling att bli stark och kunna inge respekt, utan också att dessa egenskaper inte går hem när han vill närma sig någon på ett kärvänligt sätt. För att både kunna domptera hunden och slå an på kattflickan måste Elmer vara kavat men känslosam.

”Kavat men känslosam” är också titeln på Mia Österlunds intressanta analys av Pija Lindenbaums Gittantrilogi. Hon slår fast att Lindenbaum i Gittantrilogin undersöker tre aspekter av flickskap: bestämmanderätt och mod, moderlighet och omhändertagande samt vikten av att ha en egen vilja. Österlund leder läsaren kunnigt genom böckerna och visar hur omslagsbilden skapar förförståelse för hur vi ska uppfatta Gittan, hur leken i böckerna är både regelstyrd och kompensatorisk och hur Lindenbaum med hjälp av förändringar i färgskalan visar var gränsen mellan fantasi och verklighet går. Det viktigaste Österlund gör är att hon varnar för att resultatet lätt blir stereotypt om barnboksflickorna bara blir starkare och modigare. Just Gittantrilogin klarar den fallgropen och visar att flickaktighet kan kombineras med styrka och pojkaktighet kan kombineras med svaghet.

Anna Grettve tar ett spännande grepp i analysen ”Barnet i klädkammaren”, där den äldre berättelsen ”Minas röda klädning” av Sophie Bolander ur *Julklapp till lilla Helga. Berättelser för flickor af förf. till Tante Agnetas aftonberättelser* (1852) jämförs med Carina Wilkes *Tilda med hallonsaft och tjejkraft* (2004). Titlarna talar sitt tydliga språk: den förra, en 1800-tals berättelse *för* flickor, den senare, en berättelse *om* tjejkraft. I fokus står klädernas betydelse för konstruktionen av flickighet men också av klass. Mina tar, i den äldre berättelsen, inte avstånd från klänningen som klädesplagg, däremot från dess röda färg, som associeras med kärlek och sexualitet och från dess material: merinull med sammetskrage, som associeras till samhällets övre skikt. Istället önskar sig flickan mest av allt en blårutig klänning i bomullstyg. På liknande ideologiskt vis skildras flickorna i den moderna berättelsen. De älskar sina rosa klänningar men tillåts också att vara aktiva. Däremot skildras, som så ofta, de vuxna stereotypt. Pappan har byxor och tröja och arbetar utanför hemmet medan mamman bär klänning och pysslar i hemmet. Grettve ställer frågan om berättelsen verkligen ger ”uttryck för en reell förändring av rådande genusstrukturer.” (s. 38) Denna slutsats är intressant och visar att fältet genus, klass och kläder är väl värt fler studier.

Att diskutera ett större material utifrån ett perspektiv gör Nikolajeva i sin tankeväckande analys av den fiktiva dagboken i barn- och ungdomslitteratur. I denna visas hur dagboken som genre fått ett rejält uppsving under 2000-talet med storsäljare som exempelvis Emma Hambergs *Linas kvällsbok* (2003) och att det finns ett starkt inflytande från vuxen- och populärlitteraturen. Återigen är det uppenbart att ungdomslitteratur inte lever ett eget liv utan verkar mitt i de aktuella litterära strömningarna. Att skriva om sig själv är en up-

penbar trend. Överallt vimlar det av jagberättelser, i barn- och ungdoms- och vuxenlitteraturen, av kvinnor och av män. Den tydliga fokuseringen på jaget i dagboken hör till genren, men som ung läsare tänker man sig gärna en mottagare och berättaren Arvid i *En skejtares dagbok* kommenterar följaktligen sin dagbok lite smått ironiskt: ”Vad ska jag kalla dig? Ronny, Sigurd, Kitty?” Att det skrivande jaget däremot har namn och heter Arvid, Lina, Lisa eller något annat är standard. Nikolajeva ställer frågan om vad som skulle hända om vi som läsare varken fick reda på namn, ålder, kön, etnicitet. Då kanske nya ”svindlande möjligheter för spel med identiteter” (s. 186) skulle öppnas. När är tiden mogen för det?

Styrkan med antologin *Barnlitteraturanalyser* är att den ställer nya spännande frågor. Den täcker flera kategorier av litteratur som bilderböcker, mellanåldersböcker, serier och ungdomslitteratur, samtidigt är det synd att det är övervikt av texterna om de mindre barnens litteratur, vilket innebär att boken blir mindre användbar som kurslitteratur. Att antologin innehåller 12 bidrag från såväl äldre etablerade forskare till yngre forskare och doktorander från flera lärosäten som Stockholms, Uppsalas och Åbos universitet är föredömligt, däremot efterlyses en presentation av de medverkande artikelförfattarna. Glädjande är att de flesta av bidragen är nyskrivna och då några är bearbetningar av tidigare versioner uppges det tydligt i noterna. Slutligen är antologins omslag, med Tove Janssons illustration av ett nyfiket knytt som tittar fram ur skogen, ett mycket bra val. Den väcker just som mycket barn- och ungdomslitteratur igenkänning, nyfikenhet och sist men inte minst läslust.

Ann Boglind & Anna Nordenstam

Maria Lassén-Seger: *Adventures into otherness: child metamorphs in late twentieth-century children's literature*. Åbo Akademis Förlag, 2006. 299 s. ISBN 951-765-332-8

Maria Lassén-Segers afhandling *Adventures into otherness* tager et af børnelitteraturens vigtigste motiver under behandling. Det drejer sig om barnet som metamorf, altså de mange af børnelitteraturens børn, som midlertidigt eller permanent forvandler sig til andre skabninger, fx pattedyr, insekter, monstre, planter, sten eller ting. Afhandlingen har som formål at undersøge, hvordan det metamorfe

barn bliver forvaltet som motiv i angelsaksisk børnelitteratur fra slutningen af det tyvende århundrede. Herudover er der indeholdt en grundig historisk redegørelse for metamorfosemotivets udvikling og en teoretisk rammesætning med udblik til almene litteratur- og kulturteorier, psykologiske teorier og ikke mindst den internationale børnelitteraturvidenskab.

Det udvalgte skønlitterære materiale i afhandlingen omfatter 89 børne- ungdoms- og billedbøger, som er grupperet efter motivforvaltningen: 1) Fortællinger om vilde og uciviliserede metamorfe børn, 2) Fortællinger om uskyldige, legende og rebelske metamorfe børn og 3) Fortællinger om metamorfe børn, som i en eller anden forstand er ofre. Inden for hver kategori findes en stor variation i både indhold og udtryk, men samtidig findes en række genkommende forhold, der bliver underkastet en generel diskussion.

Maria Lassén-Seger analyserer sit materiale med stor følsomhed over for både det generelle og det specifikke. Hun understreger flere gange, at det metamorfe barn er et komplekst motiv, som indeholder modsatrettede bevægelser og adskillige tolkningsmuligheder. Hun formår at behandle hvert værk med respekt for den kunstneriske individualitet, men samtidig er hun tro over for sit eget projekt, som er at fremkomme med generelle iagttagelser og konklusioner om børnelitteraturens iscenesættelse af det fiktive, metamorfe barn, og hvad dette betyder. Gennem analyserne af motivudfoldelsen relaterer hun eksempelvis sit materiale til en Foucault-inspireret diskurs om magt over for magtesløshed, og hun benytter sig af psykoanalysen i form af Freud og Kristeva til at pege på disse fortællingers tematisering af det ubevidste.

Adventures into otherness er en afhandling, man bliver meget klogere af. Ikke alene bliver man opmærksom på den varierede behandling af et bestemt motiv i et stort og righoldigt skønlitterært materiale for børn, man bliver også inspireret af måden, hvorpå litteraturen er analyseret. I afhandlingen diskuteres en lang række forskellige litteraturteoretiske, herunder specifikt børnelitteraturteoretiske positioner, og Lassén-Seger gennemgår loyalt og præcist de kilder, hun har ladet sig inspirere af og på den ene eller anden måde har funderet sin tilgang på. Derved bliver afhandlingen også til et katalog over nyere angelsaksisk og nordisk børnelitteraturforskning. At afhandlingen er skrevet på engelsk har naturligvis at gøre med det valgte emne og skønlitterære materiale. En sidegevinst er imidlertid, at afhandlingen med sit omfattende teoretiske apparat og sine mange henvisninger bliver et bindeled mellem angelsaksisk og nordisk børnelitteraturforskning. Lassén-Seger stiller både sin egen og andres

viden til rådighed inden for børnelitteraturteori, børnelitteraturhistorie, genreteori og forskning i billedbøger, og dermed viser hun, at børnelitteraturforskningen i og uden for Norden er et levende felt.

Anna Karlskov Skyggebjerg

Boel Englund och Lena Kåreland: *Rätten till ordet: en kollektivbiografi över skrivande Stockholmskvinnor 1880–1920.* Stockholm: Carlsson, 2008. 409 s. ISBN 978-91-7331-146-5

Rätten till ordet är titeln på Boel Englunds och Lena Kårelands stimulerande kollektivbiografi över "21 skrivande stockholmskvinnor", företrädesvis litteraturkritiker. Något säger mig att det är en gammal arbetsrubrik som dröjt sig kvar, trots att innehållet galopperat iväg ett stycke. En mer träffande titel för denna studie i kvinnliga kulturella nätverk 1880–1920 kunde faktiskt vara *Ellens döttrar*, efter ett av de bästa kapitlen om Ellen Key – spindeln i nätet.
Den gemensamma nämnaren för de 21 pennskaften skiftar en smula. Ibland framhålls kritikergärningen, ibland inriktningen på barn och ungdomar. Dessutom stockholmsanknytningen, som man emellertid tummar på, för att till kretsen rädda både Selma Lagerlöf och Ellen Key, vilket alltid livar upp, men rubbar representativiteten en smula. Lagerlöf och Key var ju sin tids mest respekterade kvinnorröster, alla kategorier, och i hela världen. De tog sig rätten till ordet.

Boken både porträtterar 21 pionjärer och gör nedslag i "Kvinnorörelsens olika fysiska och symboliska platser", som Fredrika-Bremer-Förbundets byrå på Drottninggatan 54, Sällskapet Nya Idun och ett antal tidningsredaktioner.

Författarna konstaterar att kvinnorna efter sekelskiftet 1900 på allvar gjorde sin entré i tidningsvärlden både som kritiker och journalister.

De som kommer till tals är sin tids fixstjärnor, som konkurrenterna Elin Wägner och Marika Stiernstedt, men också intressanta doldisar som Annie Åkerhielm, konservativ feminist och rösträttsmotståndare (!) som slutade som nazianhängare. En annars orättvist glömd profil är Hjalmar Brantings styvdotter reportern, kritikern och flickboksförfattarinnan Vera von Kraemer. En produktiv skribent som

pockar på en större studie, det känns tydligt här. Veras mamma Anna Branting var en av tidens mest uppskattade teaterkritiker och kåsörer, själv romanförfattare.

Giganterna Selma Lagerlöf och Ellen Key får var sitt kapitel – om inte annat så för husfridens skull. Trots att de alltså var tidens mest lästa och översatta svenska författare – Strindberg var avundsjuk på dem båda – och båda var rösträttsrörelsens trumfkort så var de knappast hjärtevänner. Se bara vad Selma ansåg om Ellen:

> Jag tycker att hon är lika dålig som skribent och som moralist, hon förstör språket liksom hon förstör människorna. Hon är den värsta slafnatur jag vet, ligger på knä för allt, som gjort sig ett namn med samma uttråkande beundran, att läsa henne är som att gå i kyrkan och höra på en dum prest. Egentligen kan hon tacka sin Gud för att jag ej hör till de stridbara, jag tror att jag afskyr henne nog för stt kunna skrifva en broschyr, som skulle bita på ett helt annat sätt än Virséns (sic).

Många håller med Selma om att Ellen Key var en usel stilist. Men hon var en lysande föreläsare och samlade tusentals åhörare till ABF. Hennes insatser som lärare, folkbildare och introduktör är omvittnade. Och hon fick temperaturen att stiga hos alla.

Elin Wägner skriver listigt i *En bok om Ellen Key* om de starka känslor som Keys *Missbrukad kvinnokraft* väckte. Både högern och vänstern rös:

> Det är som en storm kommer svepande genom gatorna, /---/ Ellen Key inte blott kastar handsken mitt i ansiktet på kvinnosakskvinnorna, hon sårar dessutom i förbigående de sedliga, religiösa och patriotiska känslorna och allmänbegreppen. Med denna taktik måste hon avkyla den hyggliga publiken, som annars naturligtvis med glädje skulle tagit upp hennes anfall på kvinnosakskvinnorna.

”En anarkistisk aristokrat och en immoralisk moralist”, tyckte barnbokskritikern Gurli Linder, också porträtterad bland de 21. Linder var tillika ingenjör S A Andrées älskarinna, och Ellen Key var Gurli Linders förtrogna i det känsliga ämnet. Liksom många andras måste man lägga till. Ellen Key samlade på andras äktenskapliga och utomäktenskapliga intimiteter på ett sätt som stötte inte bara Selma Lagerlöf.

Fast det som förvånar är väl egentligen inte Keys mänskliga nyfikenhet, utan de många kvinnornas – och männens – beredvillighet att bikta sig!

Ellen Key var en sorts kärlekens genius för många intellektuella par i sekelskiftets Sverige. Englund och Kåreland citerar Elin Wägner som berättar att hon och John Landquist rent av möttes i sin ömsesidiga beundran för Ellen Key. Men äktenskapet tog slut, liksom Wägners okritiska beundran för Ellen Keys kärlekslära, även om Elin förblev Ellen Keys uppstudsiga dotter – hon klippte aldrig helt av de ideologiska banden.

Det gjorde inte heller Klara Johanson, ”Lärjungen som fick en örfil”. Men Klara Johanson fick stilistiskt eksem av Keys blomsterspråk och travar av bisatser. I parodin *Alwilda von Glückentreff* kom hon innanför blusen på originalet, som kände sig antastad. Ellen gav Klara en hurril.

Att förstå ett liv som levdes för länge sedan är rubriken på ett avsnitt där Boel Englund reflekterar över biografiskrivandets essans. Visst är det så att många biografer blir förälskade i sitt objekt, och svartsjukt bevakar sin skatt mot andra friares oförsynta uppvaktning och tolkning. Kanske har all biografiskrivning drag av självporträtt? Boel Englund är modig när hon presenterar oss för sin egen favorit, Klara Johanson.

Trots att min egen puls också bultar för KJ kan jag slappna av när jag ser henne i Boel Englunds armar. Jag tycker att hennes psykologiska tolkning av Klara Johansons barndom, skörhet och utanförskap är gjord med respekt och insikt. Däremot tycker jag att beskrivningen av den äldre KJ:s skrivkramp och tystnad är enögd. Johanson tystnade som dagskritiker, det är sant, men hennes litterära kvarlåtenskap som essäist, aforistiker och dagboksförfattare är inte liten. Där rekommenderar jag Madeleine Gustafssons utmärkta KJ-essä ”Och jag är inte diktare” i Samfundet De Nios Litterära Kalender 2003.

Intressant är även avsnittet där Boel Englund talar om ”Att förstå sitt eget kön”. Genus spelar roll, menar Englund: ”Det gör att kvinnor som studerar kvinnor genom ett slags kompensationseffekt kan ha en benägenhet att alltför mycket solidarisera och identifiera sig med de kvinnor de studerar.”

Min egen käpphäst är rustikare, den handlar om bildningsbegränsningen, framför allt hos männen. Kulturhistorien har så länge skildrats på männens domän, dels genom att manliga forskare självklart skriver hellre och bättre om förtrogna objekt, dels genom att kvinnliga forskare i regel tidigt tränats i könsöverskridande läsning, och alltså gärna inkorporerar en manlig kanon. Att skriva från en kvinnlig kanon är i sig normöverskridande. Englunds och Kårelands eget verk, kollektivbiografin över 21 skrivande stockholmskvinnor,

är folkbildande på ett grundläggande vis. Detta är verkligen en bok som behövs. Även forskare måste folkbildas. Det är till exempel inte säkert att Lagerlöfkännarna, oavsett kön, alls är bekanta med konstnären och kåsören Mollie Faustman, som här får en lysande introduktion av Lena Kåreland.

För att travestera Elin Wägner i *Dialogen fortsätter*: ”Är det tillsammans med männen vi ska arbeta på en ny idéhistoria (samhälle)? Med förtjusning, men de har ju inte tid.”

Ulrika Knutson